

RYSZARD GRYZ

PACYFIKACJE SPOŁECZNYCH INICJATYW W ZAKRESIE BUDOWNICTWA SAKRALNEGO NA PRZYKŁADZIE SZKLAR W ARCHIDIECEZJI KRAKOWSKIEJ

Wydawanie pozwoleń na budowę nowych obiektów sakralnych (kościół, kaplice) i kościelnych (plebanie, punkty katechetyczne) w czasach PRL leżało w gestii władz politycznych. O liberalizacji lub zaostrzeniu kursu w tym zakresie decydowali najwyżsi dygnitarze komunistycznego państwa. Przedstawicielom Kościoła katolickiego najłatwiej było uzyskać wymaganą zgodę w momentach słabości centralnej władzy, a więc w pierwszych latach po zakończeniu wojny (do 1947 r.), w czasie przemian Października '56, po Grudniu '70 i w trakcie narodzin „Solidarności”, kiedy to w omawianej sferze rozpoczął się swoisty boom inwestycyjny. Aż do przejścia rządów przez Wojciecha Jaruzelskiego w okresach stabilizacji władzy kolejnych ekip kierowniczych PZPR nasilano restrykcje antykościelne. Wykorzystywano w tym celu regulacje prawne, instrumenty administracyjne oraz aparat bezpieczeństwa¹.

Reglamentacja pozwoleń budowlanych odbywała się według reguł niezrozumiałych dla katolików pragnących zbudować kościół czy kaplicę w miejscu swego zamieszkania. Mimo dyskryminacyjnej polityki postulaty inwestycyjne zgłaszali zarówno mieszkańcy miast, w których powstawały nowe dzielnice mieszkaniowe, jak i wierni ze wsi oddalonych od najbliższego kościoła. Czasem starania o własną świątynię trwały kilkanaście lat lub dłużej. Uczestniczyli w nich zarówno świeccy, jak i duchowni. Restrykcyjna polityka państwa

¹ R. Gryz, *Pozwolić czy nie? Władze PRL wobec budownictwa katolickich obiektów sakralnych w latach 1971–1980*, Kielce 2007, s. 34–57, 73–84; *idem*, *Construction of Sacred Buildings and its Law Regulations in Communist Poland* [w:] *Persecution of Churches in the Communist Countries in Central and Eastern Europe. Anthology of the International Conference Bratislava September 30 – October 2, 2009*, red. M. Fiamová, P. Jakubčín, Bratislava 2010, s. 192–204; *idem*, *Proces zmian przepisów prawnych w dziedzinie budownictwa sakralnego u schyłku PRL (1980–1989)* [w:] „Lux lucet in tenebris”. *Księga pamiątkowa z okazji nadania prof. Bernardowi Kozirógowi doktoratu honoris causa*, t. 1, Podkowa Leśna 2010, s. 443–456; B. Stanaszek, *Diecezja sandomierska w powojennej rzeczywistości politycznej 1945–1967*, t. 1: *Problematyka personalno-organizacyjna*, Sandomierz 2006, s. 475–479.

rodziła napięcia, które w skrajnych przypadkach prowadziły do gwałtownych konfrontacji wierzących z formacjami aparatu przymusu. Do takich zjść dochodziło w czasie rządów Władysława Gomułki, a następnie Edwarda Gierka. Gdy na czele państwa stał Bolesław Bierut, blokowano wzrost liczby kościołów i nie dopuszczano do erygowania nowych parafii. Starano się nie wydawać zezwoleń i nie ujmowano świątyń w urbanistycznych koncepcjach nowych osiedli mieszkaniowych. Władze partyjno-państwowe wyselekcjonowały jednak pojedynczych w skali diecezji księży, którym udzielano koncesji. Z danych Urzędu do spraw Wyznań wynika, że do 1953 r. w Polsce wzniesiono zaledwie 150 obiektów sakralnych. Nie zaspokajało to rzeczywistych i uzasadnionych potrzeb. Podczas politycznej odwilży po śmierci Stalina w Polsce wierzący wywierali wzmożoną presję, domagając się m.in. zgody na budowę nowych kościołów. Na tym tle dochodziło do napięć i lokalnych incydentów².

Wrzenie społeczne w okresie przemian Października '56 sprawiło, że w ciągu kilkunastu miesięcy władze świeckie zgodziły się na budowę 250 świątyń. Normalizacja w tym zakresie trwała bardzo krótko. W KC PZPR postanowiono zatrzymać proces koncesyjny, a nawet odwołać wydane już pozwolenia. W tym celu zmieniono przepisy prawne. Wnioski władz kościelnych regularnie odrzucano. Ekipa Władysława Gomułki realizowała program laicyzacji społeczeństwa, będący zaprzeczeniem prymasowskiego projektu Wielkiej Nowenny Tysiąclecia. Arbitralnie stwierdzono, że w porównaniu z latami przedwojennymi liczba kościołów w Polsce wydatnie wzrosła. W swoich wyliczeniach statystycznych UdsW podał, że w 1937 r. w Polsce istniało 7251 kościołów, 984 z nich stracono w wyniku działań wojennych i zmian granic, 3297 otrzymano na Ziemiach Zachodnich i Północnych, 338 wzniesiono i odbudowano w latach 1945–1956. W 1959 r. liczba kościołów i kaplic wraz z tymi, które wznoszono, miała wynosić 10 147³.

Zaostrzenie polityki koncesyjnej doprowadziło do wzburzenia społeczności lokalnych, które aktywnie protestowały. W odwecie ludność brutalnie pacyfikowały specjalne siły ZOMO. Do najgłośniejszych w kraju i za granicą zjść ulicznych doszło w sztandarowych osiedlach socjalistycznych (Kraśniku Fabrycznym 26 czerwca 1959 r. i Nowej Hucie 27 kwietnia 1960 r.)⁴. W kilku kolejnych latach nie było tak dramatycznych spięć. W pojedynczych przypadkach władze ustąpiły, zawierając kompromisy (np. w nowohuckich Bieńczycach). Po milenijnej konfrontacji w wielu miejscowościach uwidocznił się ferment społeczny związany z blokowaniem budowy kościołów. W końcu lat sześćdziesiątych dyrektor UdsW Aleksander Skarżyński stosował elastyczną politykę – udzielał pozwoleń tylko w wyjątkowych sytuacjach i wyłącznie lojalnym biskupom. W ten sposób dążył do „rozwarstwienia episkopatu”. Jednocześnie zwalczano nielegalne budownictwo sakralne – rocznie notowano około 200 takich wypadków. Stosowano m.in. rozwiązania

² R. Gryz, *Postawy duchowieństwa i ludności wsi województwa kieleckiego wobec wydarzeń politycznych 1956 roku*, „Studia Historyczne” 1997, z. 1 (156), s. 81–99; B. Stanaszek, *Diecezja...*, s. 481–486; K. Talarek, *Diecezja tarnowska w latach 1945–1970. Problematyka personalno-organizacyjna*, Tarnów 2012, s. 650–651.

³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Urząd do spraw Wyznań (dalej: UdsW), 59/494, Pismo ministra UdsW Jerzego Sztachelskiego do wojewódzkich WdsW, Warszawa, 30 I 1960 r., k. 6–8. Zob. I. Cichońska, K. Popera, K. Snopek, *Architektura VII dnia*, Wrocław 2016, s. 38 i n.

⁴ A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995, s. 98–100, 102–107; J.L. Franczyk, *Na fundamencie krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949–1989*, Kraków 2004, s. 109–132.

siłowe (Zbrosza Duża w województwie warszawskim – 4 lipca 1969 r.; Chodków Nowy w województwie rzeszowskim – 3–4 marca 1970 r.)⁵. W statystyce nielegalnego budownictwa sakralnego liderami były województwa warszawskie, krakowskie i rzeszowskie. W diecezji przemyskiej swój program duszpasterski od 1965 r. realizował bp Ignacy Tokarczuk. Przejmował on pounickie cerkwie użytkowane przez władze państwowe i zachęcał, aby wznosić świątynie, nie czekając na akceptację wniosków przez władze PRL⁶.

W dekadzie Edwarda Gierka zaostrzono metody zwalczania nielegalnych przedsięwzięć budowlanych Kościoła, choć zapewniano o chęci znormalizowania stosunków. Przymus bezpośredni, czasem polegający wręcz na pacyfikacji, stosowano zazwyczaj wobec mieszkańców wsi. Miejsca zagrożone konfliktem na tle inwestycji sakralnych koncentrowały się w południowej i południowo-wschodniej części kraju. Najwięcej przykładów – według państwowej nomenklatury – dzikiego budownictwa kościelnego odnotowano w archidiecezji krakowskiej oraz diecezjach przemyskiej, częstochowskiej i katowickiej, a najmniej w zachodniej i północnej Polsce⁷. Władze PRL chciały uniknąć napięć tak silnych jak w 1960 r., obawiając się ich skutków. Bez wątplenia budowa Arki Pana i skuteczna walka o świątynię w Mistrzejowicach były bolesnym ciosem dla komunistów⁸. W tej sytuacji do próby sił z krakowską kurią metropolitalną postanowiono doprowadzić już nie w Nowej Hucie, ale na prowincji, z dala od dużych skupisk ludności (Cisiec⁹, Szklary), oczekując łatwych sukcesów.

Z kilku powodów okazało się to nierealne, mieszkańcy wsi otrzymywali bowiem silne wsparcie – w spory z władzami na różnych poziomach zaangażowali się biskupi, księża i świeccy specjaliści. Strona kościelna była przygotowana pod względem prawnym. Ekspertyzy tworzyli prawnicy współpracujący z episkopatem, m.in. mecenas Henryk Jesse z Poznania i Andrzej Rozmarynowicz¹⁰ z Krakowa¹¹. Przede wszystkim wykonano wysiłki

⁵ A. Dudek, *Państwo...*, s. 217–218; R. Gryz, *Pozwolić...*, s. 65–67; G. Łeszczynski, *Początki parafii w Zbroszy Dużej (1969–1974)*, Warszawa 2007, s. 68–78; B. Stanaszek, *Budownictwo kościelne w diecezji sandomierskiej w latach 1945–1970*, „Studia Sandomierskie. Teologia – Filozofia – Historia” 2002, t. 9, s. 451.

⁶ Relacja ks. abp. Ignacego Tokarczuka z 15 VI 2004 r., w posiadaniu autora; A. Dudek, *Państwo...*, s. 95–107, 214–220; R. Gryz, *Próby ratowania cerkwi pounickich przez Kościół rzymskokatolicki w warunkach Polski Ludowej (1945–1989)*, „Studia Sandomierskie. Teologia – Filozofia – Historia” 2006, t. 13, z. 1, s. 21–48.

⁷ Działania SB wymierzone w aktywność uznaną za samowolę przy budowaniu obiektów sakralnych i kościelnych w 1976 r. (według województw) w: R. Gryz, *Pozwolić...*, s. 342–344. Zob. *ibidem*, aneksy 12–60, s. 345–369; *idem*, *Między liberalizacją a dezintegracją. Stosunki państwo–Kościół w latach siedemdziesiątych [w:] Stosunki państwo–Kościół w Polsce 1944–2010, Studia i materiały*, red. R. Łatka, Kraków 2013 (seria „Societas”, red. B. Szlachta, t. 53), s. 79–86.

⁸ R. Gryz, *Pozwolić...*, s. 247–249. W czerwcu 1979 r. władze PRL nie zezwoliły Janowi Pawłowi II na odwieziny Nowej Huty (G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, Kraków 2002, s. 385, 403).

⁹ A. Tyc, *Dzieje parafii w Ciściu (1970–1997)*, Kraków 2000, *passim*.

¹⁰ Andrzej Rozmarynowicz (1923–1999), podporucznik AK, adwokat, senator. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych doradca prawny metropolity krakowskiego kard. Karola Wojtyły. Był obrońcą w wielu procesach prowadzonych przez parafie, zakony i duchownych. Wystąpił m.in. jako pełnomocnik rodzin zamordowanych Stanisława Pyjasa oraz Bogusława Włosika, a także w sprawie pobicia ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego (Z. Dyka, *Adw. dr Andrzej Rozmarynowicz (wspomnienie w dziesiątą rocznicę śmierci)*, „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej” 2009, nr 5–6, <http://palestra.pl/old/index.php?go=artykul&id=3061>, dostęp: 26 II 2017 r.; R. Łatka, *Polityka władz PRL wobec Kościoła katolickiego w województwie krakowskim w latach 1980–1989*, Kraków 2016, strony wg indeksu).

¹¹ Archiwum Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski (dalej: ASKEP), Polityka budowlana 1969–1978, Pro nota w sprawie budownictwa sakralnego, Warszawa, 7 II 1972 r., b.p.; *ibidem*, Dezyderaty Kościoła w zakresie

organizacyjny. Podczas obrad 129 Konferencji Episkopatu 9–10 lutego 1972 r. powołano do życia Nadzwyczajną Komisję Episkopatu Polski do spraw Budowy Kościołów (KEdsBK). Na jej czele stanął biskup katowicki Herbert Bednorz, którego w 1974 r. zastąpił biskup sufragan warszawski Jerzy Modzelewski¹². Choć proces koncesyjny scentralizowano, a w listopadzie 1973 r. utworzono specjalną komórkę w MSW (Samodzielną Grupę „D”) i jej terenowe odpowiedniki, nie spowodowało to zmniejszenia liczby wniosków o budowę nowych kościołów ani ograniczenia skali nielegalnych przedsięwzięć¹³.

W latach siedemdziesiątych, a zwłaszcza w pierwszej ich połowie, w Polsce doszło do setek konfliktów na tle budownictwa sakralnego. Spośród kilkudziesięciu najgwałtowniejszych największy rozgłos zyskały akcje pacyfikacyjne przeprowadzone 16 lutego 1972 r. w Brudzowicach (powiat zawierciański, diecezja częstochowska), 22 marca 1972 r. w Zbroszy Dużej (powiat grójecki, archidiecezja warszawska), 30 maja 1974 r. w Dziewulach (powiat siedlecki, archidiecezja warszawska), 12 sierpnia 1974 r. w Szklarach (powiat olkuski, archidiecezja krakowska) i 10 marca 1976 r. w Górkach Kampinoskich (powiat nowodworski, archidiecezja warszawska)¹⁴.

Wieś Szklary koło Olkusza w archidiecezji krakowskiej została wybrana do prezentacji w formie *case study*, gdyż wystąpiły tam wszystkie typowe cechy antykościelnej polityki władz PRL mimo obiektywnej potrzeby wzniesienia nowej świątyni. Tamtejsze wypadki były brzemienne w skutki społeczne i polityczne w skali makro. Ponadto na ich temat istnieje bogata dokumentacja źródłowa, w tym fotograficzna. Materiały potwierdzają, że funkcjonariusze organów bezpieczeństwa nadużyli siły w stosunku do protestujących katolików, co ma znamiona przestępstwa. W czasach PRL nie przeprowadzono w tej sprawie obiektywnego postępowania.

W Szklarach edukację religijną dzieci w bardzo trudnych warunkach realizował 27-letni ks. Józef Pochopień, wikariusz parafii Raclawice Olkuskie¹⁵. W kwietniu 1973 r.

budownictwa kościelnego i sakralnego w Polsce, Warszawa, 13 IV 1972 r., b.p.; *ibidem*, „Uwagi na tle okólnika nr 3 Urzędu do spraw Wyznań” A. Rozmarynowicza, wrzesień 1973 r., przyp. 48.

¹² ASKEP, Komisja ds. Budowy Kościołów 1971–1979, 014, Protokół nr 1 KEdsBK, 29 II 1972 r., b.p.; A. Dudek, *Lawirowanie. Ekipa Gierka wobec Kościoła katolickiego (1971–1978)*, „Więź” 1999, nr 7, s. 125.

¹³ R. Gryz, *Pozwolić...*, s. 71–84.

¹⁴ *Ibidem*, s. 271–292. W najnowszej literaturze opisano także batalię o kaplicę we wsi Wilczkowice, powiat konecki, diecezja sandomierska (M. Klocek, „Prześciancie nam przeszkadzać...”. Budowa kaplicy w Wilczkowicach, „Studia Sandomierskie. Teologia – Filozofia – Historia” 2016, t. 23, s. 143–168). O losach inwestycji sakralnych we wsiach powiatu radomskiego zob. G. Jasiak, *Władze państwowe wobec budownictwa sakralnego i tworzenia nowych parafii w mieście Radomiu i w powiecie radomskim w latach 1945–1975*, „Studia Sandomierskie. Teologia – Filozofia – Historia” 2016, t. 23, s. 124–125, 131–139. Charakterystyka tych problemów w diecezji częstochowskiej zob. szerzej: A. Sznajder, *Budownictwo kościołów w diecezji częstochowskiej w latach 1945–1989*, Katowice 2016, *passim*.

¹⁵ Józef Pochopień, ur. 3 XII 1947 r. w Stryżawie, powiat Żywiec. W latach 1965–1971 studiował w Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie. W latach 1971–1979 był wikariuszem w parafii Raclawice Olkuskie. Od 1980 r. pełni funkcję proboszcza w parafii Głogoczków, obecnie powiat Sucha Beskidzka w województwie małopolskim (Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej Oddział w Krakowie (dalej: AIPN Kr), 37/180289, Podanie ks. Józefa Pochopienia do Biura Paszportów Komendy Wojewódzkiej MO w Krakowie, Głogoczków, 11 VI 1981 r., k. 20).

funkcjonariusze SB z Olkusza zaczęli przygotowywać przeciw niemu działania mające na celu storpedowanie jego planów, aby kupić w Szklarach budynek na cele katechizacyjne i duszpasterskie. Najpierw próbowano zdyskredytować duchownego w oczach wiernych. W ramach gry operacyjnej m.in. upowszechniano informacje o pijaństwie księdza, co okazało się nieskuteczne. 5 lutego 1974 r. ks. Pochopień nabył w Szklarach (nr 122) stary domek, do którego przeniósł punkt katechetyczny. Fakt ten zgłosił władzom administracyjnym¹⁶. Po tym, jak kilka razy odprawił tam nabożeństwo, SB z Olkusza rozpoczęła inwigilację środowiska. W piśmie z 20 marca stwierdzono: „Osoba udzielająca informacji otrzymała nastawienie, aby w dalszym ciągu rozeznawała sytuację, czy faktycznie w budynku tym będą odprawiane nabożeństwa z udziałem księży, a czy tylko będzie punkt katechetyczny. W wypadku odprawiania nabożeństw z udziałem księży osoba poinformuje naszą służbę”¹⁷.

27 kwietnia 1974 r. kpt. Jan Czepiel¹⁸ z Referatu Służby Bezpieczeństwa (RSB) w Olkuszu sporządził notatkę służbową z rozmowy z 75-letnią mieszkanką Szklar (M.M.). Wynikało z niej, że rok wcześniej mieszkańcy wioski powzięli inicjatywę „utworzenia kaplicy na odprawianie kultu religijnego z udziałem księdza parafii Raclawice, należącej do archidiecezji krakowskiej”¹⁹. Kobieta przekazała, że postanowiono wtedy kupić budynek od Marii Dudek za 70 tys. zł. W zbiórkę pieniędzy miały się zaangażować mieszkanki Szklar Władysława Życka, Bolesława Hrabia i jej matka Władysława Gruszka. Informatorka dodała, że ostatnia z wymienionych to matka Tadeusza Gruszki²⁰, który wówczas pełnił funkcję przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej (PRN) w Proszowicach. Wymienione kobiety miały chodzić po domach i zbierać datki w wysokości tysiąca złotych. Najwyraźniej we wsi nie było pełnej zgody co do tej inicjatywy i z tej przyczyny władzom doniesiono m.in. o organizacji nabożeństw przez ks. Pochopienia w prywatnym domu Konstantego Fronta, w którym znajdował się punkt katechetyczny²¹.

W tej sytuacji już następnego dnia (28 kwietnia 1973 r.), na zlecenie trójki politycznej z Olkusza (przedstawicieli Komitetu Powiatowego PZPR, Prezydium PRN i RSB), do Szklar przybyli mgr Franciszek Pszonka, kierownik Wydziału Spraw Wewnętrznych PPRN, i wspomniany kpt. Jan Czepiel. Małżeństwo Frontów poinformowano o konse-

¹⁶ AIPN Kr, 024/7, Notatka służbowa, Olkusz, 27 IV 1973 r., k. 8; *ibidem*, Notatka informacyjna dotycząca kupna budynku na obiekt sakralny w Szklarach, powiat Olkusz, Olkusz, 30 IV 1973 r., k. 12–13; *ibidem*, Notatka urzędowa sporządzona przez wiceprokuratora K. Maika z przeprowadzonej rozmowy z ks. Józefem Pochopieniem, 8 VIII 1974 r., k. 51–52; *ibidem*, 009/9758, Streszczenie akt kontrolnych dochodzenia w sprawie ks. Józefa Pochopienia podejrzanego o przestępstwo z art. 80 pkt 1 prawa budowlanego, Kraków, 25 II 1983 r., k. 16.

¹⁷ AIPN Kr, 024/7, Notatka służbowa, 20 III 1974 r., k. 22.

¹⁸ Jan Czepiel, kapitan – brak danych w: *Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990. Informator personalny*, oprac. W. Frazik et al., Kraków 2007. Być może chodzi o Jana Czepiela, ur. 17 XII 1947 r. w Ochołnicy Górnej, od 1979 r. związanego z Komitetem Dzielnicowym Kraków Nowa Huta, a od 1980 r. z Komitetem Krakowskim PZPR, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?idx=C&katalogId=1&subpageKatalogId=1&pageNo=1&nameId=6735&osobaId=11941&>, dostęp: 26 II 2017 r.

¹⁹ AIPN Kr, 024/7, Notatka służbowa, Olkusz, 27 IV 1974 r., k. 8.

²⁰ Tadeusz Gruszka – brak potwierdzenia personaliów.

²¹ AIPN Kr, 024/7, Notatka służbowa, Olkusz, 27 IV 1974 r., k. 8.

kwencjach prawnych, jeśli w ich domu odbyłoby się nabożeństwo „uważane jako nielegalne zgromadzenie”. Miejscowy sołtys Władysław Dudek nie potwierdził, aby we wsi organizowano zbiórki pieniężne. Zobowiązano go jednak do informowania naczelnika gminy w Jerzmanowicach o wszelkich inicjatywach mieszkańców w tej sprawie. Podpułkownik SB Antoni Wilk²² zanotował, że rozmowy profilaktyczne odniosły skutek, a do kupna domu nie dojdzie. Jednocześnie przełożonego w Krakowie, tj. naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO, zapewniono, że będzie kontynuowane „rozeznanie i przeciwdziałanie operacyjne w celu niedopuszczenia do kupna powyższego domu. Po stwierdzeniu i udokumentowaniu, że są prowadzone nielegalne zbiórki pieniędzy, zostaną sporządzone wnioski do Kol[egium] ds. Wykroczeń PPRN”²³.

Tak się jednak nie stało. Po wspomnianym zakupie budynku w Szklarach sprawa nabrała tempa, gdy w końcu lipca 1974 r. ks. Józef Pochopień zlecił robotnikom, aby usunęli w domu ściankę działową, a następnie zorganizował rozbiórkę starego ganku i postawienie nowego. 3 sierpnia Urząd Gminy w Jerzmanowicach wydał decyzję administracyjną o wstrzymaniu prac budowlanych, a dwa dni potem polecił zlikwidować dobudówkę w terminie do 22 sierpnia. Wydano też zakaz użytkowania domu ze względów bezpieczeństwa, a inwestycję oplombowano. W uzasadnieniu podano, że ganek o wymiarach 6 × 3 × 3 m stwarza niebezpieczeństwo wzniesienia pożaru w pobliskich budynkach i zagraża dzieciom²⁴.

Władze polityczne działały pośpiesznie i zdecydowały się nie czekać na upływ wyznaczonego terminu. Księdza Józefa Pochopienia wezwano na przesłuchanie do Prokuratury Powiatowej w Olkuszu, a tamtejsza SB opracowała minutowy plan operacyjnego i fizycznego zabezpieczenia podczas operacji kryptonim „Mały”. Dobudówkę zamierzano przymusowo rozebrać w poniedziałek 12 sierpnia rano i tak drastycznym posunięciem zaskoczyć mieszkańców wioski, spośród których około stu pracowało poza Szklarami, i samego księdza, którego na czas rozbiórki planowano wezwać urzędowo do Olkusza. Szybka akcja przy użyciu ciężkiego sprzętu miała trwać około godziny. Przewidziano możliwość wystąpienia ekscesów, dlatego oprócz ekipy robotników oraz zabezpieczających ją funkcjonariuszy MO i SB z Komendy Powiatowej MO w Olkuszu jako osłonę wprowadzono odwód w sile dwóch plutonów i kompanii ZOMO. W przeddzień akcji jej plan w trakcie narady uzupełnili zastępca komendanta wojewódzkiego MO w Krakowie ds. SB – płk Henryk Wojciechowski²⁵, zastępca komendanta wojewódz-

²² Antoni Wilk, ur. 28 II 1924 r. w Krzykawie, podpułkownik MO. Od 24 I 1957 r. zastępca komendanta powiatowego MO ds. bezpieczeństwa/SB w Olkuszu, podpułkownik MO od 22 VII 1969 r. Zwolniony z resortu 30 XI 1975 r. (*Ludzie bezpieki...*, s. 541–542; <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/10302>, dostęp: 18 IV 2017 r.

²³ AIPN Kr, 024/7, Notatka informacyjna dotycząca kupna budynku na obiekt sakralny w Szklarach, w powiecie Olkusz, Olkusz, 30 IV 1973 r., k. 12–13.

²⁴ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKM w Krakowie), Akta Parafii (dalej: APA), Parafia Szklary, Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Krakowie (uwierzytelniony odpis), Kraków, 24 IX 1976 r., b.p.

²⁵ Henryk Wojciechowski (1925–1993), pułkownik MO. W aparacie bezpieczeństwa od 1945 r. Po przejściu z UB/SB w Zielonej Górze od 16 IV 1969 r. zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Krakowie, a następnie od 1 VI 1975 r. na takim samym stanowisku w Częstochowie. Ze struktur MSW został zwolniony w 1987 r. (*Ludzie bezpieki...*, s. 545–546).

kiego MO – ppłk Karol Sławik²⁶ oraz zastępcy naczelnika Wydziału IV krakowskiej SB – mjr Ryszard Kumorek²⁷ i mjr Józef Biel²⁸. Ustalono, że funkcjonariusze operacyjni i asysta mundurowa będą zachowywać się wobec tłumu stanowczo, lecz taktownie, a zabezpieczający zomowcy nie będą mieli przy sobie broni, jedynie pałki i gaz. Wykluczono możliwość użycia pałek wobec kobiet²⁹.

Zgodnie z planem 12 sierpnia o 9.00 rozpoczęto rozbiórkę ganku. Zabezpieczeniem³⁰ kierowali na miejscu mjr Józef Biel oraz kpt. Marian Okrutny³¹, zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB w Olkuszu. Całą akcją dowodził szef KP MO w Olkuszu ppłk Wiesław Szkopiński³², którego wspomagał II sekretarz KP PZPR w Olkuszu Józef Łebek³³. Szybko okazało się, że sprzęt jest zbyt lekki do tej operacji, dlatego prace wykonywano ręcznie. Na miejsce natychmiast zaczęły przybywać kobiety w różnym wieku, które prosiły, aby przerwać akcję, a do nich dołączyli chłopcy w wieku szkolnym. Łącznie zgromadziło się około stu osób. Z relacji SB wynika, że zebrani zachowywali się coraz agresywniej, zaczęli rzucać kamieniami i błotem oraz lżyć milicjantów i władzę ludową. W tych warunkach, po zburzeniu dwóch ścian, wycofano brygadę rozbiórkową, a do działania przystąpił odwód ZOMO liczący 24 ludzi, który – zgodnie z żargonem SB – oczyścił teren. „W czasie wykonywania drugiej fazy rozbiórki – napisano w relacji –

²⁶ Karol Sławik (1937–2012), prof. dr hab. nauk prawnych, współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego, członek Zarządu Głównego Zrzeszenia Prawników Polskich i Krajowej Izby Radców Prawnych. W czasie długiej kariery w MSW był m.in. zastępcą komendanta wojewódzkiego MO w Krakowie ds. służby milicji, a następnie zastępcą dyrektora Biura Kryminalnego KG MO (B. Zając, *Prof. dr hab. Karol Sławik (1937–2012). Wspomnienie*, „Problemy Kryminalistyki” 2013, nr 1 (279), s. 71–72).

²⁷ Ryszard Kumorek (1937–1992), absolwent Rocznej Szkoły Oficerskiej SB w Centrum Wyszkolania MSW w Legionowie, mjr MO. Od 1959 r. oficer operacyjny, a od 1963 r. starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Limanowej. Następnie od 1964 r. w Wydziale IV KW MO w Krakowie, a od 1 VII 1973 r. zastępca naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Krakowie. Z resortu zwolniony 30 IX 1976 r. (*Ludzie bezpieki...*, s. 328–329; <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/30759>, dostęp: 18 IV 2017 r.).

²⁸ Józef Biel (1934–1987), pułkownik MO. Karierę w aparacie bezpieczeństwa PRL rozpoczął w WUdsBP w Krakowie w 1955 r. Od 1 IV 1968 r. zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO w Krakowie, od połowy 1976 r. naczelnik Wydziału IV SB KM/KW MO w tym mieście, a od 1981 r. niemal do śmierci szef krakowskiej SB (*Ludzie bezpieki...*, s. 124–125).

²⁹ AIPN Kr, 024/7, Uzupelnienie planu operacyjnego i fizycznego zabezpieczenia operacji krypt. „Mały”, Kraków, 11 VIII 1974 r., k. 64–65; *ibidem*, Plan operacyjnego i fizycznego zabezpieczenia podczas realizacji operacji kryptonim „Mały”, Kraków, 9 VIII 1974 r., k. 67–70; *ibidem*, Plan minutowy działań przy rozbiórce części budynku mieszkalnego ks. Józefa Pochopenia w Szklarach, powiat Olkusz, b.d., k. 72–74.

³⁰ AIPN Kr, 024/7, Meldunek specjalny dotyczący zabezpieczenia rozbiórki nielegalnie wzniesionej przybudówki przy istniejącym punkcie katechetycznym w miejscowości Szklary, powiat Olkusz, Kraków, 13 VIII 1974 r., k. 186–188.

³¹ Marian Okrutny, podpułkownik MO – brak danych personalnych w katalogu IPN. Jako zastępca komendanta wojewódzkiego ds. MO w Katowicach sprawował nadzór nad pacyfikacją w KWK „Wujek” 16 XII 1981 r. (wraz z płk. Jerzym Grubą, komendantem wojewódzkim MO) (https://pl.wikipedia.org/wiki/Pacyfikacja_kopalni_Wujek, dostęp: 18 IV 2017 r.).

³² Wiesław Szkopiński, podpułkownik MO – brak danych personalnych w katalogu IPN.

³³ Józef Łebek, ur. 7 VII 1940 r. w Olkuszu. W PZPR od 1958 r., członek Plenum i Egzekutywy Komitetu Powiatowego PZPR w Olkuszu. W latach 1962–1970 I sekretarz KP PZPR w Olkuszu. Od 1 XII 1970 do 30 V 1975 r. sekretarz ds. organizacyjnych w tej strukturze powiatowej. Następnie przez nieco ponad rok starszy instruktor w Komitecie Miejskim PZPR w Olkuszu (<http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?idx=%C5%81&katalogId=1&subpageKatalogId=1&pageNo=1&nameId=16038&osobaId=112072&>, dostęp: 26 II 2017 r.).

zebrane za rzeką kobiety używały słów obelżywych pod adresem funkcjonariuszy MO, szarpały za mundury, biły parasolkami, rzucały błotem i kamieniami³⁴.

Jeszcze tego samego dnia przed wieczorem patrol MO i SB natknął się na około pięćdziesięcioosobową grupę młodzieży stojącej na drodze obok rozebranej budowli. „Blokujących jezdnię wolno jadący samochód zmuszony był rozepchnąć na boki. W trakcie tego przejazdu uderzono w samochód nie powodując szkody” – doniesiono w telefonogramie do krakowskiej SB³⁵. W specjalnym meldunku sporządzonym następnego dnia po pacyfikacji w Komendzie Wojewódzkiej MO w Krakowie dla komendanta głównego MO w Warszawie stwierdzono, że na skutek uderzenia kamieniami obrażenia odniosło czterech oficerów SB: mjr Józef Biel („rana cięta na lewym policzku”), kpt. Stanisław Kucharski³⁶ („rana cięta głowy”), ppor. Waldemar Pięta³⁷ („poważne stłuczenie nogi”) i ppor. Bolesław Miłek³⁸ („rana tłuczona dłoni”). Przełożonym meldowano, że „używano w sporadycznych wypadkach r[ęcznych] m[iotaczy] g[azu], jednak nie bezpośrednio przeciw jakimś osobom, a tylko dla celów demonstracyjnych. W całości działań porządkowo-wypierających wkraczający pododdział ZOMO, zgodnie z poleceniem kierownictwa KW MO, nie używał pałek służbowych i innych ostrzejszych środków przymusu bezpośredniego³⁹”.

Interwencję SB, MO i ZOMO władzom kościelnym inaczej relacjonowali mieszkańcy Szklar. Funkcjonariusze nie byli ofiarami napaści kobiet, lecz odpowiadali za użycie siły i brutalne pobicia. Dowodzą tego fotografie wykonane w celach operacyjnych⁴⁰. Robotników do rozbiórki przywieziono specjalnym autobusem. Byli oni wyposażeni w hełmy, kilofy i młoty. Cięższe prace wykonywały spychacz i ładowarka pod osłoną kilku wozów milicyjnych pełnych funkcjonariuszy. Mimo oporu mieszkańców ganek został zburzony. Przeciwno broniącym go kobietom użyto gazów łzawiących, pałek milicyjnych, a nawet strzelano do nich z broni palnej. W tym czasie ks. Pochopień był wezwany na rozmowę do Olkusza, gdzie wręczono mu decyzję o natychmiastowej rozbiórce. Na miejscu wypadków – śledzony przez milicję – pojawił się dopiero następnego dnia wraz z dwoma księżmi i mecenasem Andrzejem Rozmarynowiczem. Dowiedzieli się oni o pobitych i rannych, z których część znalazła się w olkuskim szpitalu⁴¹. Łącznie obrażeń doznało 36 osób. Poszkodowane kobiety kopano, bito pałkami, targano za włosy, paraliżowano gazem. Niektóre odniosły rany głowy. Po zakończeniu akcji na

³⁴ AIPN Kr, 024/7, Relacja z czynności zabezpieczających akcję kryptonim „Mały”, Olkusz, 12 VIII 1974 r., k. 78–79.

³⁵ AIPN Kr, 024/7, Telefonogram, Olkusz, 13 VIII 1974 r., k. 89–90.

³⁶ Stanisław Kucharski, ur. 28 VII 1930 r., kapitan MO. Oficer śledczy Wydziału Śledczego KW MO w Krakowie (<http://www.opcjanaprawo.pl/index.php/grupa-rzeszowska-sp-1218852595/funkcjonariusze-sb-i-mo-sp-934992079>, dostęp: 26 II 2017 r.).

³⁷ Waldemar Pięta, ur. 12 VII 1934 r., porucznik. W MO od 1959 r., od 1 III 1974 r. inspektor w Grupie Operacyjnej KP MO w Olkuszu (<http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=pi%C4%99ta&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=52942&>, dostęp: 26 II 2017 r.).

³⁸ Bolesław Miłek – brak danych personalnych w katalogu IPN.

³⁹ AIPN Kr, 024/7, Meldunek specjalny dotyczący zabezpieczenia rozbiórki nielegalnie wzniesionej przybudówki przy istniejącym punkcie katechetycznym w miejscowości Szklary, powiat Olkusz, Kraków, 13 VIII 1974 r., k. 188.

⁴⁰ Bogaty zbiór fotografii operacyjnych znajduje się w: AIPN Kr, 024/7.

⁴¹ AKM w Krakowie, APA, Parafia Szklary, Sprawozdanie dotyczące punktu katechetycznego w Szklarach, parafia Raclawice Olkuskie, Raclawice, 14 VIII 1974 r., b.p.

posterunek MO zabrano Zdzisława Szlachtę, którego tam pobito. Mocno ucierpiała Maria Tarnowska, którą wrzucono do rzeki⁴².

Z tajnej dokumentacji policji politycznej PRL wynika, że od chwili interwencji realizowano wiele intensywnych działań operacyjnych, aby osiągnąć zasadniczy cel – nie dopuścić do utworzenia nowego ośrodka duszpasterskiego w Szklarach. Prowadzono różnorodną i wielokierunkową grę. Skupiano się na tym, aby ograniczyć aktywność ks. Józefa Pochopienia oraz władz kościelnych, monitorować nastroje społeczności Szklar i zablokować ewentualne próby odbudowy zniszczonego pomieszczenia. Nazajutrz po zajęciach funkcjonariusze ppor. Bronisław Fąfara⁴³ i plut. Marian Skraba⁴⁴ udali się na plebanię w Raclawicach, gdzie odbyli rozmowę operacyjną z ks. Pochopieniem. Użyli przy tym kamuflażu, podając się za pracowników Wydziału Finansowego PPRN w Olkuszku i MO. Chcieli wysondować stanowisko duchownego, poznać jego zamiary oraz zastraszyć kłopotami finansowymi związanymi z uprzednim zakupem samochodu osobowego⁴⁵. Funkcjonariuszom SB w Suchej Beskidzkiej polecono, aby inwigilowali rodzinę ks. Józefa⁴⁶.

Dokumenty wskazują, że prefekt w swoich oficjalnych wypowiedziach starał się przekonać SB, że nie zamierza opuszczać parafii w Raclawicach, ale zastępować nieobecnego proboszcza. Władzom wyraźnie zależało, aby w sprawę nie zaangażował się metropolita krakowski kard. Karol Wojtyła. W telefonogramie, który otrzymał Wydział IV KW MO w Krakowie, informowano, że „poprzez służbę ruchu drogowego zabezpieczono na drogach dojazdowych do Szklar i Raclawic dopływ informacji o ewentualnym przyjeździe kardynała”. Równocześnie nastąpiło „przygotowanie wstępne czynności śledczych w stosunku do osób podejrzanych o pobicie”⁴⁷. Rzecz jasna chodziło o oskarżenie wybranych mieszkańców Szklar, którzy przeciwstawili się akcji SB i MO. Dzięki inwigilacji władze bezpieczeństwa zdobyły wiedzę o naradzie, którą odbyli mieszkańcy Szklar. Postanowili oni wysłać do Warszawy, do samego I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka, delegację

⁴² *Ibidem*, Lista osób, które doznały obrażeń ze strony MO w Szklarach, 12 VIII 1974 r., b.p. Zdaniem SB 76-letnią Anielę Karcz ktoś przypadkowo ugodził kamieniem. Co do zatrzymanego Zdzisława Szlachty (20 lat), członku Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej, wspomniano jedynie, że przeprowadzono z nim rozmowę i pobrano oświadczenie. O pobiciu pałką Tadeusza Fronta wspominał wezwany do Olkusza jego brat Zdzisław, pełniący wtedy funkcję prezesa Sądu Powiatowego w Elku (AIPN Kr, 024/7, Meldunek specjalny (odpis), Kraków, 13 VIII 1974 r., k. 188–189; *ibidem*, Notatka służbowa, Olkusz, 19 IX 1974 r., k. 275).

⁴³ Bronisław Fąfara, ur. 15 I 1937 r. w Smolance, major MO. Od 1 II 1974 r. inspektor, a od 1 III 1975 r. starszy inspektor Grupy Operacyjnej w Wydziale IV KW MO w Krakowie w stopniu podporucznika (*Ludzie bezpieki...*, s. 193–194; <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?idx=F&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&nameId=10896&osobaId=49938&>, dostęp: 26 II 2017 r.

⁴⁴ Marian Skraba, ur. 25 III 1944 r. w Samborze, kapitan MO. Po miesięcznym kursie dla nowo przyjętych funkcjonariuszy SB w KW MO w Krakowie w październiku 1973 r. wszedł w skład Grupy Inspektorów Operacyjnych tamtejszego Wydziału IV jako inspektor (1 XI 1972 r.). Funkcję starszego inspektora w Sekcji I w Wydziale IV pełnił od 1 II 1975 r. (<http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?idx=S&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&nameId=24760&osobaId=49442&>, dostęp: 26 II 2017 r.).

⁴⁵ AIPN Kr, 024/7, Notatka z rozmowy przeprowadzonej z ks. Józefem Pochopieniem, Olkusz, 13 VIII 1974 r., k. 94–95.

⁴⁶ AIPN Kr, 07/4900, t. 1, Plan czynności operacyjno-dochodzeniowych zmierzających do poprawy sytuacji w miejscowości Szklary, powiat Olkusz, Olkusz, 13 VIII 1974 r., k. 35.

⁴⁷ AIPN Kr, 024/7, Informacja dotycząca sytuacji w Szklarach, powiat Olkusz, Olkusz, 13 VIII 1974 r., k. 96–97.

z petycją w sprawie budowy kaplicy i skargą na postępowanie władz powiatowych⁴⁸. Sprawa okazała się na tyle poważna, że zajęło się nią Biuro Polityczne KC PZPR.

Krakowska i olkuska SB nie potrafiła zapobiec przeciekom na temat zajęć w Szklarach. Docierały one także do kurii metropolitalnej w Krakowie. Andrzej Rozmarnowicz, działający z jej upoważnienia oraz w imieniu parafii w Raclawicach i ks. Józefa Pochopienia, już 16 sierpnia wniósł do Wydziału Gospodarki Komunalnej, Przestrzennej, Ochrony Środowiska i Komunikacji PPRN w Olkuszu odwołanie od decyzji Urzędu Gminy w Jerzmanowicach. Najbardziej brzemienne w skutki było pięciostronicowe zawiadomienie o przestępstwie przygotowane przez tego adwokata 17 sierpnia, a złożone w Prokuraturze Wojewódzkiej w Krakowie dwa dni potem. Prawnik zarzucał funkcjonariuszom publicznym łamanie przepisów i żądał, aby prokuratura ich ścigała. W tej sytuacji mjr Ryszard Kumorek, jako zastępca naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO w Krakowie, zaproponował władzom politycznym (PZPR) i administracyjnym (WdsW) wyciągnięcie „konsekwencji wobec mecenasa Rozmarnowicza z tytułu oszczerstw pod adresem władzy ludowej zawartych w sporządzonych przez niego dokumentach”⁴⁹. Wiadomo zatem, kto był inicjatorem szykan zastosowanych wkrótce wobec krakowskiego prawnika.

Napięcie w Szklarach załagodził kard. Karol Wojtyła. Mimo czynionych przeszkód metropolita przybył na miejsce zajęć 18 sierpnia i odprawił nabożeństwo. Zaapelował o przebaczenie dla tych, którzy użyli siły, i zdecydował o utworzeniu ośrodka duszpasterskiego w Szklarach. Wkrótce w specjalnym komunikacie skierowanym do duchowieństwa i wiernych, który odczytano z ambon we wszystkich kościołach archidiecezji krakowskiej, zaprotestował przeciwko stosowaniu przez MO pałek i gazu⁵⁰.

Dwa dni przed wydaniem wspomnianego komunikatu, 23 sierpnia, w gabinecie wojewody Wita Drapicha⁵¹ doszło do jego rozmowy z przedstawicielami krakowskiego Kościoła. Przyjął on reprezentantów metropolity krakowskiego, bp. Stanisława Smoleńskiego⁵²

⁴⁸ *Ibidem*, Wyciąg z doniesienia spisane go 15 VIII 1974 r. ze słów informatora ps. „Romek” przez kpr. A. Wróbla, Olkusz, 16 VIII 1974 r., k. 165.

⁴⁹ AIPN Kr, 024/7, Informacja dotycząca sprawy nielegalnej rozbudowy punktu katechetycznego w miejscowości Szklary, powiat Olkusz, Kraków, 22 VIII 1974 r., k. 179–181.

⁵⁰ *Ibidem*, Notatka służbowa, Olkusz, 18 VIII 1974 r., k. 164; *ibidem*, Odpis komunikatu kard. Karola Wojtyły z Krakowa wygłoszonego 25 VIII 1974 w kościele parafialnym w Raclawicach, Olkusz, 26 VIII 1974 r., k. 185; Komunikat Metropolity Krakowskiego Kard. K. Wojtyły o używaniu przez MO pałek i gazu przeciwko wiernym (25 VIII 1974 r.) [w:] P. Raina, *Kościół i państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 2: *Lata 1960–74*, Poznań 1995, s. 676.

⁵¹ Wit Drapich (1924–1992), członek PPS, w PZPR od początku istnienia tej partii. W latach 1957–1965 i 1976–1980 poseł na Sejm PRL. W 1965 r. wicedyrektor w Ministerstwie Żeglugi, od 1966 do 1969 r. dyrektor w Ministerstwie Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, a w latach 1969–1972 wiceminister w tym resorcie. Następnie od 1 II 1972 do 9 XII 1973 r. przewodniczący Prezydium WRN w Krakowie, od 13 XII 1973 r. wojewoda krakowski, a od 19 V 1975 do 10 XII 1977 r. I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Krakowie. W latach 1977–1983 wiceprzewodniczący Ogólnopolskiego Komitetu FJN (<http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?id=D&katalogId=1&subpageKatalogId=1&pageNo=1&nameId=1244&osobaId=6956&>, dostęp: 26 II 2017 r.).

⁵² Stanisław Smoleński (1915–2006), kapłan archidiecezji krakowskiej, biskup pomocniczy krakowski w latach 1970–1992. Ojciec duchowny Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej (1944–1961) i wykładowca teologii moralnej na UJ i PAT. Podczas Synodu Archidiecezji Krakowskiej przewodniczył Komisji Głównej (1972–1979). W Episkopacie Polski pracował m.in. w Komisji ds. Duszpasterstwa Rodzin (1970–1985) (*Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999*, oprac. P. Nitecki, Warszawa 2000, s. 408).

i wicekanclerza ks. Stefana Marszowskiego⁵³. Przedstawił im swój punkt widzenia na sprawę Szklar, a zwłaszcza rolę ks. Pochopienia, co do którego wnosił o odwołanie z placówki. Zdaniem wojewody, kapłan odmówił zburzenia obiektu, „dlatego postanowiono rozebrać, a dla ochrony rozbiegających była asysta dwudziestu milicjantów. Nikt nie był pobity, nikt nie leżał w szpitalu, natomiast ludzie bili milicjantów kamieniami, parasolkami, wypinali siedzenia, czego dowodem mają być okazane fotografie”⁵⁴. Drapicha oburzył wyraz „pacyfikacja” zawarty w piśmie, które otrzymał z kurii. Radził, aby je wycofać, podobnie jak wniosek do prokuratury, wyraźnie zmierzając do wyciszenia sprawy. Na władzach kościelnych chciał wymusić, aby przestały badać sprawę pobicia mieszkańców Szklar. Kurialne sprawozdanie ze spotkania zawiera następujący fragment: „Procesu dawno nie było, władze nie korzystają z prasy, radia i telewizji, by pewne sprawy dotyczące Kościoła wywlekać, więc i kuria nie powinna zmierzać do procesu”⁵⁵.

Niemal miesiąc po wizycie kard. Karola Wojtyły w Szklarach Wit Drapich rozmawiał z bp. Julianem Groblickim⁵⁶. Hierarsze nie udało się przekonać adwersarza o znikomym znaczeniu wykroczenia, którego dopuścił się wikariusz z Raławic. Wojewoda pytał, dlaczego kard. Wojtyła zaangażował swój autorytet, i groził: „Nie będziemy tolerować żadnego nielegalnego budownictwa kościelnego, sakralnego czy innego. Będziemy burzyć każdy nielegalnie wzniesiony obiekt, tak jak zburzyliśmy kilka stodoł czy innych budynków wzniesionych nielegalnie – trudno, takie jest nasze prawo – *dura lex sed lex* – trzeba się mu podporządkować”. Biskup starał się uzmysłowić urzędnikowi, że zasadniczy problem polega na tym, iż wierni zbyt długo czekają na spełnienie swoich postulatów: „gdyby te sprawy od szeregu lat nie nawarstwiały się, nie powstałyby tego rodzaju sytuacje, a do tego gdyby były załatwione w innym, dialogowym klimacie. Niestety od prawie dziesięciu lat mówimy o dialogu, ale nie mamy żadnych jego wyników”⁵⁷.

W kolejnych miesiącach władze partyjno-państwowe starały się doprowadzić do tego, aby w tej i w innych sprawach spotkali się metropolita i wojewoda, ale zabiegi te okazały się daremne⁵⁸. Niemniej SB intensywnie działała, aby poznać zamiary kard.

⁵³ Stefan Marszowski (1919–1984), kapłan archidiecezji krakowskiej, wyświęcony w 1942 r. Wikariusz i prefekt w Zebrzydowicach, Sucheju, Mszanie Dolnej i Jaworznie. Wicekanclerz kurii metropolitalnej w Krakowie, sędzia sądu metropolitalnego, krajowy duszpasterz prawników oraz przewodniczący Wydziału Budownictwa Sakralnego i Kościelnego Kurii Metropolitalnej w Krakowie (*Ku prawdzie i wolności. Komunistyczna bezpieka wobec kard. Karola Wojtyły*, red. J. Marecki, F. Musiał, wybór i oprac. M. Lasota, J. Marecki i R. Szczęch, Kraków 2009, s. 136).

⁵⁴ AKM w Krakowie, APA, Parafia Szklary, Sprawozdanie z rozmowy przeprowadzonej 23 VIII 1974 r. w godzinach 14–16 w gabinecie wojewody krakowskiego Wita Drapicha, b.p.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Julian Groblicki (1908–1995), kapłan archidiecezji krakowskiej, biskup pomocniczy krakowski w latach 1960–1992. Kapelan i sekretarz abp. Adama S. Sapięhy, a od 1947 r. wykładowca homiletyki i teologii pastoralnej w Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie. W latach 1962–1992 wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej (*Biskupi Kościoła w Polsce...*, s. 132).

⁵⁷ AIPN Kr, 024/7, Notatka z rozmowy przeprowadzonej 19 IX 1974 r. przez wojewodę krakowskiego z wikariuszem generalnym archidiecezji krakowskiej bp. Julianem Groblickim, Kraków, 20 IX 1974 r., k. 311, 313.

⁵⁸ AKM w Krakowie, APA, Parafia Szklary, Pismo wojewody krakowskiego Wita Drapicha do metropolity krakowskiego kard. Karola Wojtyły, Kraków, 10 II 1975 r., b.p.

Karola Wojtyły i kurii krakowskiej w sprawie Szklar. W tym celu wykorzystywano zwłaszcza kilku tajnych współpracowników ulokowanych w pobliżu hierarchy (byli to m.in. TW „Jurek” – ks. Józef Szczotkowski⁵⁹, i TW „Marecki” – ks. Mieczysław Satora⁶⁰). Dalszej pomocy SB odmówił TW „M.T.”, utrzymujący kontakty z księżmi i aktywnymi katolikami z parafii Raclawice⁶¹. Władzom PRL zależało na wyciszeniu sprawy. Kompromis w sprawie reaktywacji w Szklarach punktu katechetycznego okazał się wstępem do wydania zgody na utworzenie parafii i budowy kościoła.

W imieniu kurii krakowskiej kroki prawne podejmował Andrzej Rozmarynowicz, który do prokuratury wojewódzkiej złożył m.in. wspomniane już zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa (17 sierpnia). Domagał się ścigania funkcjonariuszy odpowiedzialnych za pacyfikację w Szklarach. Była to sytuacja bez precedensu. Z akt operacyjnych wynika, iż szef krakowskiej SB rozważał możliwość wyciągnięcia konsekwencji wobec Rozmarynowicza, który podjął się obrony poszkodowanych. Prokurator powiatowy w Olkuszu wydał postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego w sprawie ukarania odpowiedzialnych za brutalne użycie siły. W uzasadnieniu napisano, że agresywni byli mieszkańcy, i to oni atakowali milicjantów⁶².

Warto dodać, że adwokat stwierdził, iż akcja podjęta 12 sierpnia 1974 r. stała w sprzeczności z decyzją o zaplombowaniu obiektu, co mieszkańcy uznali za akt bezprawia. Podczas rozbiórki jeden z oficerów MO poinformował ich o aresztowaniu ks. Pochopienia, co nie było prawdą. Andrzej Rozmarynowicz we wniosku napisał m.in.: „Wobec oporu ze strony miejscowej ludności funkcjonariusze MO użyli pałek milicyjnych, dotkliwie bijąc kobiety broniące dostępu do budynku księdza, użyli gazów łzawiących, spychali ludzi do pobliskiej rzeczki, a nawet padło kilka strzałów z broni palnej kierowanych w powietrze”. Informował, że ciężko pobito około trzydziestu kobiet, z których część trafiła do szpitala (art. 256 § 1 kk, art. 282 § 1 kk)⁶³. W dalszej części wymienił też inne szkody, które godziły w ład i porządek społeczny, np. zniszczenie mienia (art. 212 § 1 kk).

29 listopada 1975 r. dziekan Rady Adwokackiej w Krakowie ukarał Rozmarynowicza naganą za popełnienie „przewinienia dyscyplinarnego polegającego na tym, że będąc pełnomocnikiem parafii rzym[sko]kat[olickiej] w Raclawicach Olkuskich oraz ks. Józefa

⁵⁹ T. Isakowicz-Zaleski, *Księga wobec bezpieki na przykładzie archidiecezji krakowskiej*, Kraków 2007, strony wg indeksu; M. Lasota, *Donos na Wojtyłę. Karol Wojtyła w teczkach bezpieki*, Kraków 2006, s. 232–233; J. Szczepaniak, *Bezstresowy rozmówca* [w:] *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą. Studia i materiały*, t. 2, red. R. Terlecki, J. Szczepaniak, Kraków 2008, s. 11–71.

⁶⁰ T. Isakowicz-Zaleski, *Księga wobec bezpieki...*, strony wg indeksu; M. Lasota, *Donos na Wojtyłę...*, s. 213–216 i wg indeksu; R. Łatka, *Polityka władz PRL...*, s. 95–96; J. Szczepaniak, „Wierny” aż do śmierci. Tajemna historia ks. Mieczysława Satory [w:] *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą. Studia i materiały*, t. 1, red. R. Terlecki, J. Szczepaniak, Kraków 2007, s. 79–134.

⁶¹ AIPN Kr, 024/7, Plan dalszych działań operacyjno-porządkowych w sprawie krypt. „Mały”, Kraków, 5 IX 1974 r., k. 347; M. Lasota, *Donos na Wojtyłę...*, s. 130–131, 213–216, 232–234.

⁶² AIPN Kr, 024/7, Informacja dotycząca nielegalnej rozbudowy punktu katechetycznego w miejscowości Szklary, powiat Olkusz, Kraków, 22 VIII 1974 r., k. 179, 181, 331–335. Edward Klimczuk, prawnik współpracujący m.in. z prymasem Stefanem Wyszyńskim, wspominał o szykanach, na które byli narażeni adwokaci w czasach PRL (E. Klimczuk, *Walka z Kościołem 1945–1989*, Warszawa 2002, s. 3).

⁶³ AIPN Kr, 07/4900, Zawiadomienie o przestępstwie, Kraków, 17 VIII 1974 r., k. 81.

Pochopienia w sprawie rozbioru przybudówki w budynku nr 122 w Szklarach, zaangażował się bezkrytycznie i nadał rozgłos w sprawie ponad rzeczową potrzebę, a w odwołaniach i zażaleniach użył [takich] sformułowań jak: »bezprawie«, »nadużycie władzy«, »akcja świadomie przygotowana«, »prowokacje mieszczące się w całej akcji«, »pole bitwy« itp., przez co mógł podważyć powagę i autorytet władz⁶⁴.

Sprawę adwokata wkrótce rozstrzygnięto na jego korzyść. Nastąpiło to w innej już atmosferze politycznej, co wiązało się z robotniczymi protestami radomskiego Czerwca '76. Komisja Dyscyplinarna Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Krakowie, której przewodniczył adwokat Leopold Kozak, 24 września 1976 r. uwolniła Rozmarynowicza od zarzutów. Zanim to nastąpiło, jego odwołanie z 29 grudnia 1975 r. od wspomnianej nagany rozpatrywano na trzech posiedzeniach: 12 marca, 11 czerwca i 24 września 1976 r. Zapoznano się z obszerną korespondencją w sprawie konfliktu w Szklarach, interwencji aparatu przymusu i postępowania adwokata w obronie poszkodowanych. Wśród dokumentów znalazła się lista 36 osób, które w Szklarach doznały obrażeń z rąk funkcjonariuszy MO. W uzasadnieniu orzeczenia komisja dyscyplinarna wskazała liczne nadużycia proceduralne i administracyjne władz państwowych (m.in. to, że decyzję o natychmiastowej rozbiorce dobudowanego ganku wydano po akcji sił bezpieczeństwa, a argumenty o zagrożeniu bezpieczeństwa dzieci uczestniczących w katechezach w domu ks. Pochopienia były fałszywe). W tym ostatnim wątku przeanalizowano też opinię dr. hab. inż. Kazimierza Różyckiego. Nie oceniono przy tym zasadności rozbioru obiektu. Nie stwierdzono, czy padły strzały z broni palnej. Komisja orzekła jednoznacznie, że „zajścia z 12 sierpnia 1974 r. o zupełnie wyjątkowym i nietypowym charakterze dały pełną podstawę do skierowania zawiadomienia właśnie do Prokuratury Wojewódzkiej w Krakowie. [...] Nie bez znaczenia jest również fakt, że w stosunku do nikogo odnośnie [do] zajęć z dnia 12 sierpnia 1974 r. nie wyciągnięto żadnych konsekwencji, co w rezultacie dało Komisji Dyscyplinarnej W[ojewódzkiej] R[ady] A[dwokackiej] w Krakowie podstawę do przekonania, że takie zakończenie sprawy było społecznie właściwe i celowe⁶⁵. Z tego też powodu, aby nie nadawać sprawie nadmiernego rozgłosu, nie odniesiono się do wszystkich dokumentów przedłożonych przez Andrzeja Rozmarynowicza.

Konsekwencją zajęć szklarskich była też nagonka władz partyjno-państwowych na ks. Pochopienia. Do procesu sądowego przeciwko niemu starannie się przygotowano. Przewidziano m.in. filmowanie kamerą ewentualnych ekscesów na sali rozpraw. Dwie funkcjonariuszki Wydziału IV krakowskiej SB, kpt. Władysława Podolska⁶⁶ i por. H. Kurach⁶⁷, miały realizować opracowany scenariusz przez „dokumentowanie przebiegu rozprawy oraz sygnalizowanie ewentualnych zakłóceń jej przebiegu⁶⁸.

⁶⁴ AKM w Krakowie, APA, Parafia Szklary, Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Krakowie (uwierzytelniony odpis), Kraków, 24 IX 1976 r., b.p.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Władysława Podolska, ur. 30 X 1931 r. w Jaworznie, kapitan MO. Od 1959 r. w Wydziale III, a od 1962 r. w Wydziale IV KW MO w Krakowie. Od 1 IV 1967 r. inspektor w Grupie Inspektorów Operacyjnych Wydziału IV KW MO w Krakowie (<http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=podolska&idx=&katalogId=0&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=44996&>, dostęp: 26 II 2017 r.).

⁶⁷ H. Kurach – brak danych personalnych w katalogu IPN.

⁶⁸ AIPN Kr, 024/7, Plan czynności operacyjnych w sprawie krypt. „Mały”, Kraków, 16 XI 1974 r., k. 376–377.

Odpowiednio przygotowany proces odbył się w Sądzie Powiatowym w Olkuszu w obecności ponad pięćdziesięciu parafian. 28 listopada 1974 r. na podstawie art. 80 Prawa budowlanego księdza skazano na cztery miesiące pozbawienia wolności w zawieszeniu na dwa lata oraz 5 tys. zł grzywny. Nie było mowy o tym, aby ukarać winnych poszkodowania kobiet w Szklarach. Naczelnik Wydziału IV krakowskiej SB ppłk Władysław Żyła⁶⁹ napisał, że zeznający tego dnia świadkowie obrony „próbowali stawiać sprawę przebiegu akcji w dniu 12 sierpnia 1974 r. na wyraźne sugestie obrońcy mec. A[ndrzej] Rozmarynowicza. Prowadzący rozprawę prezes Sądu Powiatowego mgr M[arek] Dziewoński w sposób bardzo umiejętny odwiódł świadków od tego zamierzenia”⁷⁰.

Nielegalny obiekt sakralny w Szklarach o powierzchni 18 m kw. przestał istnieć tylko na krótko. Już 31 stycznia 1975 r. zastępca naczelnika powiatu olkuskiego Jan Żebrak przekazał ks. Pochopieniowi zezwolenie na postawienie ganku wraz z zatwierdzonym projektem technicznym. Pozostała część budynku nie wymagała zmian, więc zagrożenie bezpieczeństwa osób przebywających wewnątrz zniknęło automatycznie. Kilka miesięcy później urządzono tam kaplicę, a wikariusz zaczął odprawiać nabożeństwa⁷¹.

Kapłana nie zostawiono jednak w spokoju. Najpierw zastosowano szykany finansowe. Na podstawie decyzji Sądu Rejonowego w Olkuszu z 24 czerwca 1975 r. komornik Sądu Rejonowego w Krakowie przeprowadził postępowanie egzekucyjne wobec dłużnika. 12 września tr. w mieszkaniu księdza zajęto kwotę 12 450 zł⁷². Jego przypadek pokazuje także skalę wysiłków funkcjonariuszy SB, aby poszerzyć sieć informatorów wśród duchownych prowadzących inwestycje sakralne lub próbujących erygować nowe parafie. Zdawano sobie sprawę z determinacji wierzących i popierających ich instytucji kościelnych. W tych okolicznościach władze bezpieczeństwa, będąc w trudnej sytuacji i przewidując fiasko swoich działań, starały się osiągnąć połowiczny choćby sukces. Za takowy uznawano werbunek księdza jako osobowego źródła informacji w zamian za legalizację budowli sakralnej. Był to jeden ze sposobów tworzenia bazy tajnych współpracowników SB. W opisywanym przypadku próba ta zakończyła się niepowodzeniem⁷³.

⁶⁹ Władysław Żyła, ur. 1 V 1925 r. w Złożeńcu, pułkownik MO. Pracę w Resorcie Bezpieczeństwa Publicznego rozpoczął jako referent gminny w PUBP w Olkuszu w 1945 r. Od 16 IV 1971 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Krakowie w stopniu podpułkownika (od 1968 r.). Od 1 VI 1975 do 15 VII 1976 r. naczelnik Wydziału IV KM MO w Krakowie (*Ludzie bezpieki...*, s. 564–565; <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=%C5%BBy%C5%82a&id=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=34570&>, dostęp: 26 II 2017 r.).

⁷⁰ AIPN Kr, 024/7, Pismo naczelnika Wydziału IV ppłk. mgr. Władysława Żyły, b.m., b.d., k. 384; AIPN Kr, 07/4900, Wyrok w imieniu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Olkusz, 28 XI 1974 r., k. 111 i n.

⁷¹ AIPN Kr, 024/7, Notatka, Olkusz, 31 I 1975 r., k. 394; *ibidem*, Notatka informacyjna dotycząca sytuacji w Szklarach, w powiecie Olkusz, Olkusz, 3 III 1975 r., k. 408. Parafię w Szklarach erygowano w 1987 r. – wydzielono ją z parafii Raclawice. Kościół murowany został wzniesiony i poświęcony w 1994 r. (P. Natanek, *Informator Archidiecezji Krakowskiej 2000. Parafie i kościoły*, Kraków 2000, s. 168–169).

⁷² AIPN Ki, 37/180289, Protokół zajęcia nieruchomości, Szklary, 12 IX 1975 r., k. 23.

⁷³ W latach 1982–1985 SB podjęła nieudaną próbę zwerbowania ks. Pochopienia jako tajnego współpracownika. W analizie teczki kandydata napisano: „W rzeczywistości »Amant« okazał się osobnikiem fałszywym. Nie ukrywa swojej wrogości do ZSRR i władz państwowych PRL”. Dlatego TEOK umieszczono w archiwum (AIPN Kr, 009/9758, Analiza teczki kandydata „Amant” – 27070, Myślenice, 12 X 1985 r., k. 30).

Wyjątkowość wydarzeń w Szklarach polegała na tym, że zainteresowały się nimi najwyższe władze PRL (Biuro Polityczne KC PZPR, Urząd do spraw Wyznań, Komenda Główna MO). Zdobyte doświadczenia postanowiono spożytkować w skali całego kraju, aby szkolić kadry „wyznaniówki”, czyli pracowników wydziałów do spraw wyznań przy urzędach wojewódzkich. *Casus* Szklar był wszechstronnie analizowany. Na zorganizowanym w marcu 1976 r. kursie dyrektorów wojewódzkich WdsW pouczano ich, jak skutecznie zapobiegać samowolom budowlanym oraz postępować, w razie gdyby poszkodowani parafianie złożyli zawiadomienie o przestępstwie⁷⁴. Wkrótce po tym instruktażu (10 kwietnia) oddział ZOMO z Gołędzinowa spalił drewnianą kaplicę w Górkach Kampinoskich. W czasie akcji zgromadzonych mieszkańców brutalnie rozpędzono. Na koniec dotkliwie pobito tamtejszego wikariusza ks. Józefa Borka. Incydent nagłośniła zachodnia prasa. W tej sytuacji Edward Gierek skrytykował warszawskie władze. Znamienny był fakt, że delegat Stolicy Apostolskiej do spraw Stałych Kontaktów Roboczych z PRL abp Luigi Poggi nie podjął interwencji w sprawie tej pacyfikacji⁷⁵.

Konfrontacja w Górkach Kampinoskich była ostatnim w latach siedemdziesiątych tak brutalnym atakiem komunistów na lokalną grupę katolików, którzy wobec ignorowania ich potrzeb religijnych chcieli postawić władze państwowe przed faktem dokonanym. Nie oznacza to jednak, że konflikty ustały. W końcu dekady dochodziło do nich w wioskach i miastach położonych głównie na południu Polski (Świątkowice w parafii Lututów w województwie sieradzkim, Tarnobrzeg i Jaworzno)⁷⁶.

Konflikt w Szklarach zasługuje na opracowanie monograficzne. Niniejszy artykuł może być wstępnym ujęciem problemu. Na koniec tego szkicu warto sformułować kilka wniosków. W kwestii budowy kościoła lub kaplicy w konkretnej miejscowości między wierzącymi a władzami kościelnymi niemal wszędzie panowała pełna zgodność. Hierarchowie, w tym kardynałowie i sam prymas Stefan Wyszyński, niejednokrotnie bardzo angażowali się w sprawy tego typu. Najwymowniejszym przykładem – oprócz starań biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka – było wsparcie, którego kard. Karol Wojtyła udzielał wiernym archidiecezji krakowskiej⁷⁷. Metropolita włączył się w spór bez-

⁷⁴ AAN, UdsW, 125/442, Założenia do gry: przeciwdziałanie samowoli w zakresie budownictwa sakralnego, k. 168–177.

⁷⁵ Archiwum Diecezji Sandomierskiej, Kuria Diecezjalna w Sandomierzu (Korespondencja z władzami cywilnymi w sprawie budów kościelnych w latach 1975–1984), Pismo sekretarza Episkopatu bp. Bronisława Dąbrowskiego do Kazimierza Kąkola, ministra-kierownika UdsW, Warszawa, 22 IV 1976 r., b.p.; K. Pawlicka, *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970 – październik 1978)*, Warszawa 2004, s. 86–87; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 332–333.

⁷⁶ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła...*, s. 333.

⁷⁷ Kardynał Stanisław Dziwisz potwierdził współpracę metropolity krakowskiego i biskupa przemyskiego: „Kard[ynał] Wojtyła bacznie obserwował działalność duszpasterską bp. Tokarczuka, zwłaszcza jego starania na polu budownictwa sakralnego. Postawa bp. Tokarczuka wywierała duży wpływ na podejmowane decyzje i odwagę w działaniu kard. Wojtyły. Widoczne to było w przypadku budownictwa sakralnego na terenie archidiecezji krakowskiej” (Relacja kard. Stanisława Dziwisza, Kraków, 10 IX 2014 r. [w:] *Non omnis moriar. Abp Ignacy Tokarczuk we wspomnieniach*, relacje zebrał, wstępem i przypisami opatrzył M. Krzysztofński, Rzeszów–Lwów 2016, s. 114).

pośrednio, wspierając prawne roszczenia poszkodowanych mieszkańców. W przypadku Szklar doprowadził do korzystnych rozwiązań, przypominających te, które wdrożono w nowohuckich Bieńczycach i Mistrzejowicach. Wysiłek i poświęcenie wiernych nie poszły więc na marne. W Szklarach władzom komunistycznym nie udało się rozerwać jedności biskupów, kapłanów i świeckich. Ludzie walczyli o świątynię dla siebie i swojego środowiska z własnej i nieprzymuszonej woli. Dla Kościoła była to najcenniejsza grupa, a dla władz PRL najbardziej niebezpieczna. Głęboka wiara i przywiązanie do Boga oraz Kościoła ludzi gotowych na cierpienie, szykany i więzienie pozwalały cementować więzi międzyludzkie i tworzyć różne formy oporu czynnego i biernego. Winni prześladowania katolików ze Szklar nie zostali ukarani. Ich ofiary, walczące o własną świątynię, można uznać – jak pisał Czesław Bartnik⁷⁸ – za zwykłych męczenników systemu komunistycznego.

SŁOWA KLUCZOWE

budownictwo sakralne, stosunki państwo–Kościół, PRL, Karol Wojtyła

RYSZARD GRYZ – doktor habilitowany, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Zajmuje się historią najnowszej Polski oraz Kościoła w XX w., szczególnie polityką władz komunistycznych wobec Kościoła, budownictwem sakralnym, losami biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka, działalnością pallotyńskiego Centrum Dialogu w Paryżu. Jest autorem monografii *Państwo a Kościół w Polsce 1945–1956 na przykładzie województwa kieleckiego* (1999); *Pozwolić czy nie? Władze PRL wobec budownictwa katolickich obiektów sakralnych w latach 1970–1980* (2007); *Ks. Henryk Peszko. Sprawy i ludzie na tle jednego mojego życia. Wspomnienia kieleckiego duchownego z lat 1910–1946*, wstęp i oprac. R. Gryz, K. Święcich (2016 r.) a także współautorem (wspólnie z Antonim Dudkiem) publikacji *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)* (2003, 2006). Redaktor następujących publikacji: *Klasztor na Świętym Krzyżu w polskiej kulturze narodowej* (2000; wspólnie z Danielem Olszewskim), *Strajki w Polsce w XX wieku* (2011) *Armia Krajowa. Spojrzenie po siedemdziesięciu latach* (2015). Autor licznych artykułów naukowych i popularnonaukowych. Jest redaktorem naczelnym „Almanachu Historycznego”, wydawanego przez Instytut Historii UJK.

⁷⁸ C.S. Bartnik, *Najnowsze dzieje Kościoła w Polsce w refleksji teologicznej* [w:] *Świadectwo Kościoła katolickiego w systemie totalitarnym Europy Środkowo-Wschodniej: Księga Kongresu Teologicznego Europy Środkowo-Wschodniej KUL, 11–15 sierpnia 1991*, red. J. Nagórny et al., Lublin 1994, s. 50.

Pacification of Social Initiatives with Regard to Construction of Sacred Buildings as Illustrated by the Case of Szklary in Kraków Archdiocese

The article is a case study on the origin, course and consequences of the actions on 12th August 1974, which pacified the resistance of the residents of Szklary, a village in the Kraków Archdiocese, who opposed the demolition of a room added to a catechetical building. The estate was owned by Fr Józef Pochopień, the vicar at the home parish of Raclawice Olkuskie, who also commissioned the modification of the building. According to the wishes of the Catholic residents of Szklary, he planned to establish an independent ministry in the village. The party and state leadership of the Olkusz Poviát and the Kraków Voivodeship recognised the construction as illegal. Before the administrative decision to block the construction came into force, representatives of the Party, officers competent for religious denominations and officers of the security apparatus had prepared a plan to demolish the unauthorised construction and decided to conduct the operation by force. The intervention involved security and police forces, who beat over thirty people, mainly women, who defended the estate on the behalf of their absent prefect. The course of the brutal action was documented in the operational materials of the Security Service.

The incident proved discrimination of Catholics under the Polish People's Republic when the construction permits concerning religious buildings were strictly regulated. The result of the conflict was positive for the residents of Szklary, who had a parish established in their village a few years later and built a church. This project became positive due to the personal effort and support by the Metropolitan Archbishop of Kraków, Cardinal Karol Wojtyła. A person strongly involved in provision of legal protection for the victims was Advocate Andrzej Rozmarynowicz. Despite the persecution, Fr Józef Pochopień, who was sentenced to suspended imprisonment, underwent financial persecution, was spied on and experienced attempted recruitment for cooperation with the Security Service, did not give up. The case of Szklary was used by the authorities of the Polish People's Republic to create a model of combating social initiatives related to construction of sacred buildings.

KEY WORDS

sacred buildings, Church–State relations, Polish People's Republic, Karol Wojtyła